

דמות האזרח בישראל

א. שטיינמן

„זכור ימות עולם, בינו שנות דור
ודור“ — דברים, ל"ב.

הגדרה זו זרה מעיקרה לרוחה של הישראליות, כשם שההגדרה בדבר טיבו של האדם כחיה מדינית מטבעו אין רוח הישראליות נוחה הימנה. וכיוצא בכך אין היהודי הקדמון יכול להפיס דעתו בתפיסת הבית כמין מושג של „איבוס“ ואנשי הבית בחינת „חברי האיבוס“ או „חברי המזנון“. מתוך תפיסת הבית כאיבוס מצטיירת תמונת העולם האנושי או תמונת החברה כמין סולם, ששלכו התחתון הוא הבית או האיבוס, שלבו האמצעי הכפר או העיר, והשלב העליון המדינה, שהיא התכלית, היינו, הבית המושלם, וכל שהוא מושלם יותר, אומר אריסטו, הוא טבעי יותר. נמצא שהמדינה היא הדבר השלם והטבעי ביותר, והאדם חיה מדינית מטבעו. מכאן מסתבר מאליו, שהמדינה נתונה על גבי האדם, עליונה לו, והיא גם התכלית העליונה, שכל הפרטים כפופים לה מעצם טבעם, חיים וקיימים בזכותה ובעבורה, ביסוד השירות. הרי אומר: האזרח לפי טיבו משרת, נתין, ואיזהו אזרח מושלם יותר? זה שהוא יותר בשירות, העומד בדרגה גבוהה יותר של שלטון, ואמנם, שומעים אנו ברורות מפי אריסטו, כי „אנשים אשר חלק להם בשררה הם אזרחים“, להוציא את העבדים ובעלי המעמדות הנמוכים, שקיומם הכרחי, כנראה, במדינת השירות, אך הם אינם בגדר אזרחים. לא באלה חלק יעקב. היה דות תנא הוא ופליג על התפיסה האריסטוטלית, שהונחה ביסוד כל המושגים החברתיים והמדיניים של העולם הלועזי. הסולם הישראלי הפוך מן הסולם של עמי העולם. בסולמנו הבית הוא השלב העליון, לכן אנו גורסים בית ישראל, כלומר, המדינה היא בית; העם — משפחה; האזרח — בן-בית או חלק מן המשפחה. אין האזרח משרת, אף לא נתין כלבה, אלא בעל בעמיו, ואין המדינה מולך, הר כגיגית, עלוקה, תכלית, כוח עליון, מופרש לעצמו, אלא היא בית חיינו, מקדש עם. אף כל העם קדוש, ממלכת כהנים. כל ישראל יש להם חלק במקדש בית מלוכה.

הכרזנו על המדינה, אבל אין להכריז על האזרח. אין זה נוצר במאמרי-פה ובמתן-הצהרה. האזרח הוא נטע הדורות, השתול על פלגי המסורה, אם כי התנאים המשתנים טובעים את רישומיהם בקלסטר-דיוקנו והרגלי הסביבה מרסיפים לוית-חן או קורטוב-קלקול לצביונו. ואילו המושג אזרח בישראל משמעו רחב הרבה יותר מאשר אצל אומות העולם, בקפלו לתוכו לא רק את הנתין ואת התושב, אלא גם את הבעל בעמיו, המעורה בתוך ארצו כעץ רענן, כל הרוחות שבעולם לא יזיווהו.

הכתוב מדבר באזרח ישראלי קדמון, שדמותו מרחפת מעל דפי התנ"ך, על אחת כמה וכמה באזרח ישראלי של ימינו, שלתוך קווי-דמותו נבלעו רישומי-גולה ארוכים, יסורי מאבקים עם נחשולים וזדונים וניצוצות-כיסופים ליחוד לאור מי, והכיסופים ליחוד שהיו בוערים בנשמתו במשך דורות, הם שמהוים חלק מאופי היחוד שבו. כי האזרח הישראלי של ימינו הוא תמצית של היה מופלאה, שהיתה מכל מקום מופלאה בעבר. חובה לזכור יחד זה, אפילו הרוצים לשנות מן המטבע של העבר, המדמים שאפשר ליצור את האזרח של לעתיד לבוא במדינת ישראל כמין בריאה חדשה, גם כן אינם רשאים להסית את דעתם משלשלת היחסין של האזרחות הישראלית בעבר, כדי לעקור דבר מן השורש דרוש להכיר טיבו של השורש.

בשכיל לדון נכוחה בטיפוס הנכסף של האזרח במדינת ישראל ראוי להסתכל בשלושה דברים: מה בין מושג האזרח במשמעו הלועזי לבין מושג האזרח לפי צביונו הישראלי הקדום; מה דינו של היהודי לאזרחות ישראלית בתפוצות גלותו; באיזו מידה עשויים התנאים הלארמיים ותבין-לאומיים של זמננו לסייע להכשרתו של האזרח השלם ונאמן תרוח במדינת ישראל. ברור למדי שמקדמות הימים הננו מחולקים עם אחרים בתפיסת טבע האזרח, מושגו ומהותו. „אנו מדברים באזרח כמו בספן, שהוא אחד מכל אנשי השירות באניה“ אומר אריסטו,

באשליה, שהיהדות קיימה כל מה שקבלה עליה והלבישה בשר כל חזון בה. כשאנו אומרים יהדות הגנו מתכוונים לכיסופים געלים, לחזיון גדול, לשאיפה נאצלה, לרצון מובהק. ואכן, רצונה המובהק של היהדות היה לבנות בית חם לעם ולא מדינה קרה, לגדל בנים ולא עבדים, לטפח אזרחים ולא גתונים, ובמידה שנאמני רוחה של היהדות היו נציגיה ודובריה, עומדים ליד ההגה ומנגנים עלי כנור הגיונה, הם הביעו בדבור ובמעשה, בשירה ובהגות, את משאלותיה הטמירות וכיסופיה הבורעים לבנות בית נאמן לבניה תושביה, המדינה כשם המפורש לשררה, תכלית לעצמה, לא יזכר ולא יפקד בה. אם כי העבודה זרה של המדינה פורצת מפעם לפעם לדברי ימי ישראל, הריהי פורצת תמיד מן החוץ או בסיוע כוחות-חוץ והיא נעשית רקב לישראל. כל אנשי-פנים, נאמני בית ישראל, קמים בגבורה להגן על טהרתו של מושג המכורה הישראלי ולהציל את האזרח מפורענותו של הנתין. בזכות המטהרים האלה לא עלה הכורת על האזרח הישראלי בשעה שהקיץ הקץ על הנתין למלכות ישראל.

מת הנתין, אבל חי האזרח. הוא הלך בגולה לשמור. שם מרחוק ובחביוני לבו על גחלת האזרחות הישראלית. לאמיתו של דבר אף בזמן שבית המקדש היה קיים כבר נתפשטה אזרחות ישראלית. בארצות הגולה, בזכותה של זו לא כל היהודים הנדחים בירכתי הגולה נהיו לאובדים. מכל הארצות הרחוקות שלחו היהודים תרומות ומעשרות לארץ הקודש, נתקיימו קהלות הקדוש בנכר, נגבו מסי ישראל בלי שוטרים ושופטים. היהודי הנאמן הוא אזרח בעמו, אפילו כשאינו תושב בארצו. אין זו תופעה גלותית דוקא. שרשיה נעוצים בקדמות התודעה הישראלית, ומן הסתם אף בזמנים שקדמו להתגבשר תנו הלאומית. במושג האזרח הישראלי חקוק זכרון משפחתי עתיק-יומין, זכרון שבטי, גזעי, ביתי, אחוותי, חוקי, לא חוקי מופשט, אלא חוקי-דמי. כל ישראל אחים הם, כשם שכל העצים יונקים את ליח האדמה האחת. לעולם בא בתנ"ך השם אזרח במובן אחוותי, משפחתי, תורני. כגון שנאמר חוקה אחת לאזרח ולגר או תורה אחת לאזרח ולגר. ואילו המדינה בזכרת, כמדומה, לראשונה רק בשכנות עם עושק, עם ריב ומדינים, כמה שנאמר בקהלת ה', ו' "אם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה", או שהיא נתונה בסמיכות עם עולי-בבל בעזרא ב'.

ב.

בספרם של ישראל אין כתוב מדינה, אלא יש ארץ הקדש, ארץ האבות, ארץ הבחירה, מכורה או מקור מחצבת, ארץ אינה מושג מדיני או חברתי אף לא קורתי או תולדותי בלבד. היא ענין בריאתי, אדמתי, נטעי וגזעי. אדם יסודו מעפר ארצו. העם גלש מתוך עפר ארצו. וכשם שאדם נולד רק פעם אחת, אף עם כך. פעם אחת יולד גוי ולא עוד ימיר את עצמותו לנצח. אפילו ילך לגולה הוא גולה מעל אדמתו, אבל אינו גולה מארצו. רוחה מובלעה לתוך נשמתו. יהודי אחד בודד בירכתי-תבל ויש לו קצת עפר מארצו, הריהו יושב על קצת עפר זו. היהודים בגולה גרו בנכר, אבל ישבו בארצם. במובן זה נאמר, שעתידיה ארץ ישראל להתפשט בכל הארצות. ולא משום שארץ ישראל היא מושג רוחני, חזוני בלבד, שמחביאים אותו בתוך מדור חשאי שבלב ובירכתי התודעה, אלא, אדרבה, משום שהיא מושג גשמי ביותר, ששום עם לא יצר משלו. היא נתונה בבשר היהודי ומובלעה בעצמותיו. לא בדין קטרגו על היהודים, שהם רוחניים ביותר, ועל היהדות שהיא מעין צלירפאים בעולם. יהדות משמעה רוחניות שלבשה בשר, אצילות מתגשמת, ארץ ישראל, כלומר, ארץ שהיא ישראל וישראל שהיא ארץ: ציון וישראל חד הוא. אין ציון מושג מדיני משפטי או מופשט, היא בשר ודם. אזרח בציון פירושו לא רק תושב בה, הוא בן לציון, יושב חיקה, כל מקום שהוא יושב הוא יושב בתוכה. ציון היא אמנו, מכורתנו. אין ממירים אם, למכורה מכורים לעד-יעד. אדם גולה ממדינתו, אבל אינו גולה מארצו. כי זו מהלכת אחריו. אם המדינה היא עסק של שותפות לבעלי ה-"אבוס", כפי הגדרתו של אריסטו, הרי כל אחד הוא אזרח במדינה כפי סכום המניות, שיש לו בשותפות זו. ומי שאין לו אף מניה אחת אינו כלל בגדר אזרח. אולם לציון ייאמר: כל אשר יולד בכ הוא בנך. לא השותפות לעסקים, אלא השותפות ללידה. היא שעושה את האזרחות הישראלית. יכול אדם להחליף את נתינותו, אבל אזרחות ישראלית אינה מוחלפת, היא מוחלטת. יהדות ענינה זיקה אל המוחלט. אף האזרח בישראל הוא משורש המוחלט.

אין אנו אומרים בהגדרת המושג אזרח, ראה מה בין בני לבין בן חמי, לשם סלסול ברגש "אתה בחרתנו", אלא לשם הסברת מהותנו. גבין יעודנו מתוך שנסתכל במהותנו. אין לשגות

לקהלות הקודש שלהם ושמרו אמונים, וגם אהבה לזהות, אהבה על־אנושית כמעט, לא סתם־לאומית, לארץ האבות. היהודי הוא אזרח טוב במידה שהוא בן־חורין, במידה שהוא בן, במידה שהוא נושק בשפתי הזכרון את אדמת אבותיו, במידה שהוא סמוך על שולחן גבוה של האבות. הוא מוכן תמיד לשלם תרומות ומעשרות, ואף יותר מתרומה ומעשר, אבל אין לו חשק לשלם מס־הכנסה. זו סתירה. ואין זו סתירה. יש גותנים את נפשם למען המולדת, אבל נלחמים כנגד איזה קפות של פרוטות בגזירת אמרכלי השלטון, אם המס נראה להם בלתי צודק.

דרך כל התולדה הישראלית עובר חוט־השני הזה: העם נלהב להתנדבות ואין הוא נמנע לפרוק מעליו נזמיר־זהב, צמידים וטבעות, לבנות את המשכן, אבל עלול הוא להחריב את מקדשו בשל איזה עלבון של קמצא ובר קמצא. כלומר, בשל איזה עלבון, שאפילו הוא קל הרי שרשי נעוץ לעולם בזלזול בצדק ובחטא לשויון, והוא שוגע בדבריה העליונה, הזורמת בדמנו הישראלי, והיא: כל ישראל אחים. כל החוטא לרגש המשפחתי מקעקע את לאומיותנו הישראלית, סותם את מקור ברכתנו, והיא אהבת־ישראל, שבלעדיה לא תקום מדינת ישראל. אין אהבת ישראל בלי רחמנות. רחמנות בשפתנו משמשת רחמים ואהבה כאחד. אמר לך אדם, שאפשר לבנות מדינת ישראל בלי הרחמנות כאבן־שתיה לה, לא תפס כלל מה זו מדינת ישראל ואיזה מקור שפע דרוש לה כדי שתוכל להתקיים, על אחת כמה וכמה לשגשג ולפרוח.

אין צורך להביא ראיות מרחוק. היינו עדי־ראיה לכך, כימי דורותיים נתקיים, בחסות השל־טון הנכרי, ישוב ארץ ישראלי שלא שקט כלל על שמריו, אדרבה, העמים על עצמו ברצונו תפקידים התישבותיים כבירים לבנין הארץ ולגאולת העם מתוך פוזריו. היה הדבר בעיניו בחינת מושכל ראשון להביא את עצמו בעול חוקים חמורים, שלא נחתמו כלל בגושפנקה של הרשות המושלת בכיפה, להיפך, הרשות לא הביטה עליהם בעין יפה, ולעתים גם נלחמה בהם. אך הצבור ברוב מנינו קיים את המצוות התלויות בישוב הארץ, משל הוטלו עליו בצו־מל־כות. יהדות ארץ ישראל היתה מלכות ללא גיונו־מלכות, שימשה בכתר הגאולה ללא שרים נושאי־כתרים ורצון האומה שפך את שלטונו על מערכות החיים ללא נציגי־שלטון גבוהים. נת־

כלומר, מושג שואל מן החוץ, כל הראיות לכך, שישראל הקדמון לא גרס את המדינה במשמע הלא־ישראלי, הרומאי, במחשבה תחילה התנכר לה. אין המדינה עליונה, אדרבה, המדינה היתה חלק מן הארץ.

ג

המדינה בחינת בריאה לעצמה, העומדת מעל לעם, מעל ליחיד, מעל לצבור, אינה כתובה בתורתנו, אינה חקוקה בתולדותינו, אינה זורמת בדמנו, אינה מקננת בטבענו. אפשר לזמן־מה לכפות על העם מושגים חדשים, לעורר בו אפילו הרגשות חדשות, אף להמשיך עליו חיות חד־שות, אבל אין לשנות מטבעו ולנתקו ממקור־חיותו לאורך־ימים. לא רק משכילים בעמנו, אפילו פשוטי־אדם שבנו, מרגישים בחושם הטבעי מה פעל ישראל בכל הדורות, לקראת איזו תכלית חתר בכל שנות יסוריו ובאיזה אפיק של חוק ומשפט, צדק ואמת, עשויים חיינו הישראליים להתחדש בארץ ישראל הבנויה. אפשר להבין, שבמעמדים ידועים חובה להכריז כנגד המתבוללים היהודיים ועקמי המוחין השיי־כים לגזע היהודי, והכופרים בזכות תקומתו בעולם, שבני־ישראל לא נשתנו מאומות העולם וככל הגויים בית ישראל. ככל הגויים, ובכל זאת לא בדיוק כמוהם. אף האדוקים ב„ככל הגויים“ יודעים מסתמא בסתר לב, שאין אנו יכולים להיות ככל הגויים משום שאיננו יכולים, ואילו יכולים היינו אין אנו רשאים להיות משום פיקוח נפשנו, מתוך חרדה לעצם קיומנו. אנו מוכרחים להיות שונים מאחרים בשביל שנוכל להיות קיימים בעולם בדומה לאחרים.

לא נוכל לכוון כאחרים מדינה שהיא בחזקת ערפה, שטבענו, שהוא תמצית היותנו התול־דתית, לא יכלכל זאת. הוא הדין אין אנו יכולים לשים את מבטחנו באזרח שהוא רק נתין. לא על הנתין בלבדו תכונן מדינת ישראל. אין היהודים מסוגלים להיות נתינים כסופים לחוק הערסילאי, המסורת הגלותית, המובלעה בדמינו, למרוד בשררה, להפר את חוקיה, להעקיף על משפטיה, להבריח את מכסיה, אינה ניתנת להי־עקר על גולה, לא תיעקר בשנים מספר, חוששני לומר, אף לא בדורות מספר. אבל אם קשה כקריעת ים סוף לטעת בלב היהודי רגשי־נתינות ורחשי־מדינה חזקים, לא קשה כלל לעורר בקרבנו את חוש האזרח הישראלי הטבוע בדמו ולטפח בנפשו אהבת המכירה ונאמנות למקור מחצבתו. היהודים בכל הזמנים היו נאמנים בארצות הגולה

והראוהו, בולמוס השררה, רדיפה אחרי בצע וסתם להיטות אחרי אכזריות ומעשי-שחיתות, מין עבריות לתיאבון ולהכעיס בעסקי שוק שחור, הכוללים גם הפקעת שער ויוף צרכי אוכל ואף הברחת מכס מעיני הרשות. מכל מראות הנגעים האלה מפעפע ועולה רגש של בושה ודכאון, המחלחל לתוך הלבבות ועלול להשרות עלינו דכדוך המוחין והכנעה למין גזירה רעה, שאין טוב ואין צדק ואין יושר ואין מי שיציל, משום שכך, כנראה, נוהג המדינה: כל דאלים גבר. הוי אומר: כל הענין אינו אלא רקוד מסביב ל"כסאות". לא היה כביכול כל חזון תקומת ישראל אלא חזון ה"כסא".

אין אנו רשאים להיתפס למידת היאוש, שרבים גודשים אותה מתוך מין אהבה משונה לעשות שפטים בעצמם. אבל אין גם לאטום את האזנים לחירוק השנים העולה מכנף הארץ בה בשעה עצמה, שמכנף ארץ שניה עולות ומירות. רבים ממראות הנגעים שבחיי מדינתנו ניתנים מסתמא להתבאר במפעל הבנין העצום. כל מפעל גדול גורר אחריו מפל. כשתוטבים עצים ניתנים קיסמים וכשגוזרים אותם במשור יורדת נסורת. אנו לא רק מסייעים עצים, אזרחים ישראלים מארצות הגולה, לשקעם בבנין המדינה. אנו מביאים לכאן עצים כסוחים, מכורסי מים, ולא מעט עצים יבשים מבחינה לאומית, מפולת הסופה האכזרית שלא היתה משלה.

ואף כשבאים לכאן העקורים והפליטים, ממורטי העצבים וקרועי הנשמות, אין הם מובאים לאלתר אל המנוחה ואף לא לצל של נחלה, לשום בטחון-קיום. אפשר להסביר הרבה מן החזיונות השליליים, אבל כלום הסבר משמע צידוק כל-שהוא או נחמה פורתא? יש להיזהר בהסבר זה, שלא יהיה על-היתאנה לכסות על רוב פשעים, שאין מקורם כלל בזרם העליה, אלא בזרם הירידה, שהתחולל בכולנו הוותיקים בציון. אסור להתעלם מכך שהמדינה עלולה לפתוח פירצה לשחיתות אנושית, שבתנאים אחרים לא יכלה להגיע לשיעורים כאלה. משולה המדינה לתיבת פנדורה, צריך לפתחה בתבונה שלא תעופנה מתוכה התקוות הטובות. נדבר גלויות: המדינה מרימה קרן ישראל, אבל היא עשויה להשפיל כל יחיד בישראל. יש בה סגולה מאפר פרה אדומה, וכשם שהיא פותחת את שער הכבוד לפני ישראל בעולם, היא עלולה לפתוח את שער האשפות של נפש הנתין. כל מסתכל בלתי משוחד יודע, שגם רבים

קיים שיקוח צבורי ללא שררה של פקחים. היינו מדרכים ללא מגלב ורצועה. הקימונו מתנדבים ללא צו גיוס, שמרנו אמונים לתוצרת הארץ — ושוב המדובר ברוב מנין — לעבודה עברית ולשפה עברית, שתלנו נטעי נעמנים של ערכים ארץ ישראלים, חלוציות, חיים שיתופיים, עזרה הדדית, ללא כפיית נוגשים, תוך מן הנוגש הפנימי מי שבלב.

היו מעטים פורצי גדר, אבל הרבים שירתו את הרעיון באהבה. היינו אזרחים לא בדחילו, כי אם ברחימו, לא מתוך אונס, כי אם על פי בחירה. לא נחטא לאמת אם נגיד, שאזרחות מרצון זו ינקה שפע טוב לא רק מאירה של ארץ ישראל המחכים, מן הניגון החדש של קצב החיים הארצי-ישראליים המתחדשים, כי אם גם ממקור האהבה והרחמים של חיי ישראל בגלות. זו היא אמת, שאפשר להתכחש לה, אבל לא לאורך זמן. הגלות ינקה חיות מארץ ישראל, אבל גם ארץ ישראל משכה שפע רב מן הגלות שינקה חיות מארץ ישראל. אפשר לומר בלי הגזמה, שיהודים בארץ ישראל הם חומר אנושי משובח במידה שיש בהם עוד איזה ניצוץ של הגלות, שהם זוכרים את פזוריהם בארצות הגולה, זוכרים עצמם גרים בארץ לא להם, זוכרים עצמם מם נתינים לזרים ואזרחים לנפשם.

ד

אנו פותחים דף ראשון של לחי-תולדותינו החדש ומוצאים בו בשורה ושוברה בצדה, שתי פרשיות כתובות זו בצד זו והן נוגדות זו לזו מן הקצה אל הקצה, פרשיה ראשונה אומרת רוממות-רוח וגדלות הנפש, חן נעורים ועוז נערים, מעשי-גבורה ומפעלי קידוש השם, עצה וחשיה גם יחד לכונן מדינה בתוך החרבות ולהקים עם מתוך הלהבות, לבנות ולגונן, לדבר בשער בסוד מועצות העמים, ואף להלחם בשער בעז כנגד ער-ב-רב של גויים, בשולי הפרשיה הזאת ובין השיטין שבה מובלעים הרבה אותות של התלהבות-עם, של ניצוצין קדישין, של נח-שול-אמונה וגל-אמונים, הפורצים ועולים מתהר מות הנפש הפרטית והקיבוצית. אך אין המסתכל יכול להתעלם גם מן הפרשיה השניה, הכתובה כנגדה או בצדה ולא באצבע אלוהים, כי אם בצפרני השטן. והיא פרשיה רעה ואכזרית מאד, תוכה רצוף יצרים רעים משתוללים, יצרי סירוד ושנאה, קנאה ותחרות, יצרי כבוד וכיבודים, שכרוכים בהם תאוות התארים וחשק הרהב

אזרחים. בני-חורין, שווי-זכויות ושווי-שררה, אזרחים, שהם אֲזָרָחִים זה לזה, יכונונו ויקימוה.

ה

אני מעין לומר, שגילוי פנים לא-ישראליים במושג המדינה נושא בחובו נבטים רעים מאד. ישראל לא תכלכל מדינה קרה, שהיא אם חורגת. היהודי לא יהיה נתין. כל אזרח בישראל הוא שר לישראל. אזרח אחר לא יקום ולא יהיה לנו, כשם שחוק לעזוי לא יפרנס את נפשנו ולא יוכל לשוות צביון ודמות לחיינו. החוק הגויי הוא אבי אבות כל הפשעים. בתחומי החוק הלועזי יכול אדם לעבור על כל העבירות שבעור למ, אם הוא רק יודע עסקי החוק, שלא יתא נחשב כלל לפושע. אין העולם יכול להתקיים על החוק בלבד. ובמידה שהוא קיים על החוק והדין, אזי ואבוי לו. הצדק והיושר מתחילים במה שלפנים משורת הדין. והוה בעצם משמעו של האזרח בישראל: אין הוא רק שומר חוק ומציית לאות המתה, אלא הוא שומר לעשות את הטוב והצדק ומצווה לשמוע לא רק בקול מפקדים ומורים, אלא גם בקול לבו. גבולות האזרחות מן הנתינות בכך, שאין היא זיקה של כפיפות, מרות של צייתנות, אלא התנדבות מרצון. קבלת עול מתוך הלב הטוב, לא משמעת עוורת, אלא חברות נאמנה. הנתינות היא מצב קפוא. האזרחות היא התחדשות מתמדת; הנתינות היא סבילות, האזרחות פעילות; הנתינות הונה, האזרחות נדבה, השותה ממעינות עמוקים מן החובה. אזרח בישראל עשוי להיות רק מת-נדב ללא הרף, מתחדש ללא שיעור, פועל טוב בכוח היוזמה האישית: לא חייל כלל וכלל, אלא אֶחָ וחבר. החייל הטוב ביותר הוא זה שאינו בחוקת חייל. הנתינות היא עול; האזרחות שמחה; הנתינות מלאכה, האזרחות השראה.

דברי מדינתנו בשעה זו נוהגים לתבל את שיחם בניבים כגון נוהג, חוק, משמעת. אף שוקדים על עסקי תפאורה, וכשם שהם מצחצחים במלים הם מצחצחים בלבוש, בתואר, בדרגה, באיתות-כבוד, אם כי אינם מוותרים, לכל הפחות בהצהרותיהם, על הרוחניות הישראלית בחינת סממן לבנין המדינה ולחינוך האזרח. אבל הדר-שות הנאות אינן שוות-זכויות למעשים, שאינם בכל התנאים נאים. למעשה, גובר הנוהג, והחוק של האות המתה מתיימר להיות אדון, כנגד פרח הרוח מתגדל הכפתור הנוצץ. המדים המסור-פחים לא יתכן שלא יחבלו במידות הטובות.

מותיקי העדה לא הגיעו בתוך המדינה לכלל עליה, אלא, אדרבה, לידי ירידה. רבים מאנשי המידות הטובות לבשו פנים חדשות, חשבות מדי, המורות ביותר. מי שלקק בקצה המזלג דבש התארים נעשה כולו עוקץ. איש רך הלבב מתמול, כיוון שעלה לגדולה של שררה כל שהיא, הריהו מתחרה בלולב ליובש ובאתרוג להדר של סרק. רבים אומרים: כעת הגיעה שעתנו לעשות חיים. מנהיג לשעבר אינו מת-בייש להיות עכשו רוכב, תושבי הארץ נחלקו לשני מעמדות: הולכי-רגל ואנשי כלירכב; נצרכים ופרנסים, שהכל מצפים למוצא פיהם; מכאן מצייתים ומכאן מפקדים ומורי-הוראות, שכל דיבור-סרק שלהם מתפשט על דפי העתון בכותרת שמנה כסיסמה, שמצורפת לה תמונת הדובר. אין עוד מדברים בתוך המדינה כאיש אל רעהו, אלא דוברים, מצהירים, רומזים, מנדבים גיבשפתים, ובה במידה שהעליונים מתעלים והולכים מתחייב, כנראה, מתוך הגיון של ברזל או מדרך הטבע האנושי הרך ככצק, שהתחתונים ירדו כנכל האפשר בדרגת התחתוניות ויהיו כאסופה הנדרסת. הסך הכל של תקופה קצרה להכרות המדינה היא לא התעלות הפרט והגברת כבוד האדם וערכו, אלא, אדרבה, מיעוט הדמות של האדם, הנמכת קומתו והפחתת מעלתו הן לעצמו והן לאחרים. אותה שעה גובר והולך מעין אספורט של התחרות האזרח במדינה לה-פרת חוקיה, הברחת מכסיה והעקפת מסיה. מת-פשטת עבריות לתיאכון. אף אזרחים ישראליים שהיו שומרי-חוק נאמנים ומקיימי מצוות לא-רמיות בזמן השלטון הנכרי, נעשו מורדי-חוק וחכמי-הברחה בתוך מדינת ישראל. הלא דבר הוא. נחשול השחיתות הגובר, פרץ המעילות, אותו זרם תת-קרקעי של אכזריות ושנאת-אחים השוצף ועולה מאילו תהומות, שלא היה לנו, כמדומה, כל מושג עליהן, אותם רמזי עינויים ותבלות שבין אֶחָ לאֶחָ, אותה פסיכולוגיה של צינוק והשראה מחתרנית ומשטרנית, כלום אינם מחייבים אותנו לא רק לפשפש במעשינו, אלא גם לפשפש במושגינו, לבדוק את מושכלותינו ולעשות חשבון הנפש וחשבון ההגיון כאחד?

אין הגיון לבנות את מדינת ישראל, שהיא בריאה של חידוש מופלא, על מושגים זרים, שאולים מן הלועזיות האריסטוטלית. אפשר שגאילת ישראל לא תבוא על ידי גביאים, אלא על ידי דיפלומטים, אבל מדינת ישראל היא הוא שלא תיבנה על ידי נתינים, אלא בכוח

בזמננו אינו מרשה קיום מובדל של נתינים בלבד. מי שאין לו אלא מולדת של „איבוס“ סופו שתהיינה לו שתי מולדות. ושתי מולדות פירושו: השניה היא הראשונה. מי שאינו יונק ממקורו הוא ממילא נתין-חוץ. אם בחומר ואם ברוח. אי אפשר בימים האלה ובזמן הזה להתקיים במדינה קטנה בתוך המעצמות הגדורות. אלא אם כן יש משמעות רוחנית לקיום הזה. המעצמות הגדולות לא רק שולחות את זרועותיהן הארוכות אל המדינות הקטנות לשעבד דן בחומר ולעשות אדמותיהן בסיסים לעצמן. אלא גם שופכות את רוחן על הקטנות ומשלחות בהן מלאכי התרבות להפוך את תושביהן לגרים בתרבות מכורתם. כל המטפח בזמננו את המושג שירות בכל מובניו ובכל תנאיו מגביר את המשרתיות בעולם. לא לכך אנו קמים במדינת ישראל כדי שנהיה כורעים־גופלים בבית חיינה. נתינים בכוח לזרים, אלא בשביל שנהיה אזרחים בני־חורין במשמע הישראלי הקדום.

במקום טעם זקנים ותבונת הדורות וחכמת המסורה והזכרון הער של האזרחות הישראלית, שעמדה במבחן־זמנים קשה, דומה, יוצא מתוך ישראל הנער שבישראל, הנער היושב במסתרי כל אחד, הנער השובב, חומד השעשועים, אף חומד האכזריות הקרה, חומד הרהב, תאב הש־ררה, יוצא הנער ומתנשא לכל לראש ואומר: אני אֶבְנֶה! אני אֶשְׁלוֹט! אני אֶנְהִיג משמעת, אני אֶעֱמִיד הכל על הדין. אני הנני הנער. אין תימה שרגשי דכאון מפעפעים בנו: האם אל הנער הזה התפללנו? וכי סימני־נערות אלה, יצרי השררה האלה, הם תמצית חזון ישראל בדורות? כזו תהיה הגאולה, כזו הפדות?

חזות־שוא היא. ארץ ישראל לא תהיה מדינת הנתינים. היהודים כבר איבדו את כושר הנתינות. הדבר אמור לשבחם. אין אנו, בחינת עם, מס־ג־לים עוד להידבק בחולף. רק הקיים ועומד, שהנצח שרשו, יכול להאיר את דרכנו. בני־חורין נהיה במדינתנו. אף המצב הלאומי והבין־לאומי

סוקראטס: כשצריכה המדינה לעסוק בבנין, מומינים את הבנאים ליתן עצה בדבר הבנינים, וכשהענין הוא בעשית אניות, מומינים את הספנים, וכן הלאה בכל ענין שהם חושבים שהוא ניתן ללמד ולהילמד... זוהי דרכם באשר לענינים הנחשבים בעיניהם למקצועיים. אך כשצריך לסכם עצה בדבר הנהלת המדינה, אז יקום וייעץ להם כל אדם — נגר, נפת, בורסי, סוחר, בעל־אניה, עשיר, עני, אציל, ובן־בלי־שם; ואין אחד מתרעם עליו, כמו שעושים במקרה הראשון. על שהוא מנסה ליתן עצה בדברים שלא למדם בשום מקום ושואין שום מורה ממונה עליהם. ומתוך כך ברור שאינם חושבים שתמיד זו ניתנת להילמד.

פרוטאגוראס: והיה בהיות פרומיסטוס איבד־עצות, ולא ידע מאין ימצא ישועה לאדם, ריגנוב מהפיסטוס ומאתיני את חכמת־המלאכה עם האש, כי מבלי האש אין לקנות את החכמה ההיא ואין לעשות בה דבר, ויתן אותה מתנת לאדם. ככה חונן האדם בחכמה אשר בה יחיה; אך בחכמת המדינה לא חונן, כי היתה עם זוס...

ותעמוד להם חכמתם במלאכה למצוא את מחיתם, אך במלחמתם עם חיות השדה לא העזילה, כי על כן לא היתה להם חכמת המדינה, אשר חכמת המלחמה חלק הימנה. וינסו להתאסף יחד ולהציל את נפשם ביסדם ערים; ויהי כאשר התאספו יחד, וירעו איש לרעהו, באשר לא ידעו את חכמת המדינה, ועל־כן נפרדו עוד פעם ויאבדו. וידאג זוס לגונענו, פן יכלה כולו, וישלח את הרמס להביא לבני־האדם את הברושה ואת הצדק, למען יהיו אלה לשומרי הסדר ולמחוקקי האהבה והאחוות במדינות. וישאל הרמס את זוס: איככה אתה את הצדק ואת הברושה לבני־אדם? הכתלק להם את החכמות, כן גם את אלה אחלק להם?... ויען זוס ויאמר: „חלקם לכל אחד, ויהי לכולם חלק בהם; כי היה לא תהיינה מדינות אם רק למעטים יהיה חלק בהם כדין החכמות. וגם חוק תגזור מפני, כי כל בן־אדם אשר לא יוכל לקבל את מנתו בברושה ובצדק, אחת דתו ליהרג, כי הנחו כראש ולענה למדינה“.

(פרוטאגורס מאת אפלטון, הוצ' ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, תש"י).